

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 06.09.2021
Published /Yayınlanma 30.11.2021
Article Type/Makale Türü Book Review

Citation/Alıntı: Güllü, A. (2021). Teizm ve ateizm tanrıtanımazlığın felsefi boyutları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(76), 2754-2756.

Ayşenur GÜLLÜ

<https://orcid.org/0000-0002-0442-8632>

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı,
Kahramanmaraş/TÜRKİYE

TEİZM VE ATEİZM TANRITANIMAZLIĞIN FELSEFİ BOYUTLARI

*Eser Sahibi: Aydın TOPALOĞLU
İz Yayıncılık, İstanbul, 2020, 256s.*

Issue/Sayı: 76

Volume/Cilt: 8

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

Tanrı'nın varlığı, insanoğlunun üzerinde en çok durduğu meselelerden biridir. Bu bağlamda, Yarattıcı ve aşkın bir varlığa inanan ve bu inancını temellendirmeye çalışan kişiler teist, teizmi hedef alıp eleştiren ve reddeden, din ve Tanrı inancına karşı çıkan kişiler ise ateist olarak adlandırılmaktadır. Teizmi veya ateizmi savunanlar, Tanrı'nın varlığının lehine ve aleyhine fikirler öne sürmüş ve bu fikirlerini doğrulamaya yönelik kanıtlar geliştirmişlerdir. Aydın Topaloğlu tarafından kaleme alınan "*Teizm ve Ateizm Tanrıtanımazlığın Felsefi Boyutları*" adlı eserde teizm ve ateizmin felsefi boyutları ele alınır. Eser, altı bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Eserin, "*Tartışmaların Odağında Ateizm*" adlı birinci bölüm, "*Ateizm Nedir, Ne Değildir?*", "*Tarih Boyunca Ateizm*", "*Hangi Ateizm*" ve "*Ateist Ekoller*" şeklindeki alt başlıklardan oluşmaktadır. Bu bölümde, ilgili konu geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Yazar, bu bölümde, ateizmin tanımı konusunda tarih boyunca sergilenmiş olan farklı yaklaşımları ve çeşitli görüşleri felsefi bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Çalışmada ateizmin mahiyeti felsefi açıdan analiz edilmiş olup, ateizminin düşünsel düzeydeki çeşitlerine de yer verilmiştir.

Kitapta, ateizm, biçim olarak "teorik" ve "pratik" olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Tanrı'nın varlığına inanmayan ve zihinsel bir çabayla O'nun yokluğunu göstermek için kanıt getirmeye çalışan teorik ateizm ise kendi içinde negatif ve pozitif olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Negatif ateizm, insan zihninde herhangi bir Tanrı düşüncesinin bulunmadığını iddia etmekte ve bu konuda konuşulacak bir şeyin olmadığını ileri sürmektedir. Pozitif ateizm ise, teorik seviyede teizmin savunduğu Tanrı inancını ve din kavramını düşünerek ve tartışarak reddetmektedir.

Pratik ateizm ise, insanın, sanki Tanrı yokmuş gibi yaşamasıdır. Bu yaklaşımda aktif ve pasif olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Pasif ateistler, din fenomeniyle bir hesaplaşması olmayan içine kapanmış kimselerdir. Aktif ateistler ise, Tanrı inancını reddetmekle birlikte her türlü dini inanca savaş açmış olan kimselerdir. Bir kısım düşünürlere göre ise, ateizm, Tanrı'nın varlığı veya yokluğunu tartışma konusu yapmadan her ikisinin de eşit derecede anlamsız bir iş olduğunu öne sürmektir. Bunlara göre, insan, görünen alemin ötesinde bir şey aramamalıdır. Görüldüğü gibi, ateizm, bazen zihinde Tanrı düşüncesinin bulunmaması, bazen Tanrı'nın varlığını bilinçli bir şekilde reddedilmesi, bazen Tanrı yokmuş gibi yaşanılması, bazen de Tanrı'nın varlığına ilgisiz kalınması biçiminde tanımlanmıştır. Bu tanımlara bakıldığında Tanrı'nın varlığının reddedilmesinin ortak bir nokta olduğu görülmektedir. Yazar, ateizmin tarihçesini de ele aldığı bu bölümde, konuyu, ilkçağ, yeniçağ ve modern olmak üzere üç dönemde açıklamıştır. Ateizm yanında bazen agnostik ve deist düşünürlere de inançsız olarak değerlendirilmiştir. Bu ekoller birbirinden farklı olsa da ateizme zemin hazırlamışlardır. Ancak birbirine karıştırılmaması adına yazar bu ekollere ana hatlarıyla değinmiş ve ateizm ile ilişkilerini açıklamıştır.

Bu bölümde, ateizmin olabilirliği konusu da değerlendirilmiştir. Ayrıca, “bilimsel ateizm”, “antropolojik ateizm”, “sosyopolitik ateizm”, “psikanalitik ateizm” ve “varoluşçu ateizm” şeklindeki ekoller ele alınmış ve bu yaklaşımları savunan düşünürlerin düşünceleri ve ileri sürdükleri tezler ana hatlarıyla değerlendirilmiştir (s.15-77).

Eserin, “*Çağdaş İngiliz Felsefesinde Ateizm*” adlı ikinci bölümü ise, “*Adadan Kıtaya Ateizm Felsefesi*”, “*Analitik Felsefede Tanrı Kavramı*”, “*Tanrı Kavramına Yaklaşımlar*” şeklindeki alt başlıklardan oluşmaktadır. Kitabın bu bölümünde ateizm felsefesi, analitik felsefede Tanrı kavramı gibi konular incelenmiştir. Analitik anlayışın egemen olduğu İngiliz felsefesinde Tanrı kavramına farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Bu bölümde, bilimin sahasına giren, deneyle doğrulanabilen önermeleri anlamlı bulup, metafiziksel ve teolojik önermeleri, ahlaki ve estetik yargıları anlamsız bulan pozitivistizmin etkisinin hissedildiği bu yaklaşımlara karşı cevaplar verilmiştir. Ayrıca, pozitivistizmin teizm karşı eleştirilerini boşa çıkararak ve yanlışlayan görüşler de ortaya atılmıştır (s. 80-85). Kitapta, Tanrı kavramına yaklaşımlar şu şekilde tasnif edilmiştir:

1-Tanrı kavramını ve metafiziği anlamsız bulan ve reddeden doğrulamacı çözümler (mantıkçı pozitivistizm).

2-Dini inancaların kullanımlarını esas alan ve yaşamdaki işlevini tasvire çalışan fonksiyonel çözümler.

3-Tanrı kavramını ve metafiziği reddetmelerine karşın teolojik önermeleri anlamsız bulmayan lengüistik çözümler.

4-Teolojik önermeleri ve metafiziği teistik içerikten yoksun olarak yorumlayan konatif çözümler. (s.85-86)

Kitapta bu çözümler ışığında Tanrı kavramına yaklaşımlar ele alınmış ve eleştiriye tabi tutulmuştur. Başka bir açıdan ise, dini, “tutum, perspektif, davranış, dünyaya bakış biçimi” olarak tanımlayanlar da olmuştur. Bu yaklaşımlara göre din, bazen moralite olarak yorumlanmış, bazen de ahlaki kavramlara indirgenmiş ve teizmin metafiziksel iddiaları bir kenara bırakılmıştır. Yazarımız da eserinin bu bölümünde, bu yaklaşımların zayıf yanlarına işaret etmiş ve teizmin kabullerini ve iddialarını da temellendirmiştir (s.s.86-128).

Eserin, “*Tanrı Kavramının Eleştirisi*” adlı üçüncü bölümü ise, “*Teistik Tanrı Kavramı*” ve “*Dini Agnostisizm*” şeklinde iki alt başlıktan oluşmaktadır. Kitabın bu bölümünde, teizmin ve ateizmin Tanrı kavramıyla ilgili açıklamaları ele alınmıştır. Geçmişten günümüze Bir Yaratıcı olarak Tanrı kavramına yönelik lehte ve aleyhte kanıtlar bulunmaya çalışılmış ve bu konu felsefenin en önemli konuları arasında yer almıştır. Bu bağlamda kitabın bu bölümünde Tanrı kavramının tanımı ve Tanrı hakkında nasıl konuşulacağı ve O’na atfedilen niteliklerin dış dünyadaki yansımaları gibi konular teizm ve ateizm açısından değerlendirilmiştir. Teizm, Tanrı’yı aşkın ve yaratıcı bir varlık olarak tanımlamıştır. Tanrı, biricik, eşsiz ve maddi olmayan bir varlıktır. O, fenomenler dünyasındaki herhangi bir varlık gibi maddi olarak düşünülemez. Dolayısıyla yazar, Tanrı’yı deneysel yollarla kanıtlamaya çalışmanın yersiz olduğunu belirtmiştir. Teizm için Tanrı aşkın bir varlık olmasının yanında aynı zamanda içkin bir varlıktır. Tanrı’nın içkin olması yaratıcı, düzenleyici veya hayat verici olarak bulunmasıdır. Ayrıca insanların kalplerinde daima hatırlanıp anılan bir yaratıcı olarak yer almasıdır. Tanrı’nın aşkın ve içkin olmasının yanında birtakım nitelikleri de vardır. Öncesizdir, sonsuzdur, varlığı zorunludur, iyilik sahibidir, her şeyi bilendir, maddi bir varlık değildir, yaratıcıdır, her şeye gücü yetendir. Bütün ihtiyaçlardan, zaman ve mekân dünyasında sebep-sonuç ilişkisinden uzaktır. Ayrıca teizmde Tanrı kavramı sadece insan zihninde var olan, sıradan bir isim ya da hayali bir kavram da değildir. Tanrı kavramının metafiziksel varlığı, anlamı ve değeri vardır. Eserin bu bölümünde Tanrı kavramının yukarıdaki gibi tanımlanmasına karşın ateistlerin birtakım itirazları ele alınmış ve teistlerin de bu eleştirilere verdikleri cevaplara yer verilmiştir. Tanrı’nın aşkınlığı ve içkinliği ile ilgili olarak Tanrı-alem ilişkisi felsefi açıdan tartışılmıştır. Ateistlerin salt mantiki sorgulamalarına makul cevaplar aranmış ve teizme karşı ortaya koyulan argümanlar değerlendirilip tutarsızlıkları ortaya konulmuş ve çürütülmüştür (s.131-152).

Eserin, “*Teistik Kanıtların Eleştirisi*” adlı dördüncü bölümünde ise, teistik kanıtların eleştirisi konu edinilmiş ve Tanrı’nın varlığını kanıtlamak amacıyla ileri sürülen ve ateistlerin eleştirilerine hedef olan argümanlar ele alınmıştır. Tarih boyunca insanlar inandıkları Tanrı’yı kanıtlarla desteklemeye çalışmışlardır. Buna karşın ateistler de ileri sürülen bu kanıtları çürütmeyi kendilerine amaç edinmişlerdir. Bu bölümde ilgili kanıtlar ve eleştiriler ele alınmıştır. “Ontolojik kanıt”, “kozmojik

kanıt”, “teleolojik kanıt”, “dini tecrübe kanıtı” ve “ahlak delili” olmak üzere beş farklı delil ile Tanrı’nın varlığı konusunda argümanlar ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda ilgili delilleri hem savunan hem de eleştiren düşünürlerin görüşlerine de yer verilmiştir (s.155-202).

Eserin, “*Moral Ateizm*” adlı beşinci bölümü, “*Ahlak-Din İlişkisi*” ve “*Teistik Ahlak Eleştirisi*” olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir. Din-ahlak ilişkisi bağlamında teistik ahlak, salt ahlak, objektif ahlak, subjektif ahlak ve hümanist ahlak kuramları ana hatlarıyla açıklanmıştır. Teistik ahlak eleştirisinde ise, dinin ahlaki ilkeleri Tanrı inancıyla birlikte düşünmesi ve Tanrı’yı ahlaki otorite olarak görmesini eleştiren bazı düşünürlerin görüşleri ele alınmış ve teizm açısından değerlendirilmiştir. Tanrı’nın ahlaki bir otorite olmadığını öne sürerek seküler bir ahlaki yapıya sahip olan modern toplumların düştikleri çıkmazlara ve tutarsızlıklara değinilmiştir (s.205-217).

Eserin, “*Kötülük Problemi*” adlı altıncı bölümü ise “*Kanıt Olarak Kötülük Problemi*”, “*Kötülük Probleminin Eleştirisi*”, “*Teistik Eleştiriler*” ve “*Teistik Eleştirilere Yanıt*” şeklindeki alt başlıklarda incelenmiştir. Kötülüğün varlığından hareketle Tanrı’nın varlığını ciddi bir problem olarak gören ateistlerin argümanlarına yer verilmiş ve bu eleştirilere teistik cevaplar verilmiştir (s.221-234).

Yazar sonuç kısmında Aşkın ve yaratıcı bir Tanrı anlayışını savunan teizmin kendisine tepki olarak ortaya çıkan ateizme karşı sessiz kalmadığını ve karşı eleştirilerde bulunarak kendi temel iddialarını savunduğunu belirtmiş, bununla beraber ateizmin, teorik ve pratik çelişkilerinin bulunduğunu, eleştirilerinde gerçekçi davranmadığını, ortaya yeni bir alternatif koymadığını ve insanlara bir vizyon sunmadığını söyleyerek konuyu sonlandırmıştır. Ayrıca, aldığımız her nefesin ve buna uygun yaşam koşullarımızın, Tanrı’nın varlığının en büyük kanıtı olduğunun altını çizmiştir (235-238).

Bir yaratıcı olarak Tanrı inancıyla beraber, buna karşıt olan düşüncelerin de ele alınması konunun bütünlüğünün sağlaması açısından önem arz etmektedir. İnanç konusunda en çok tartışılan teizm ve ateizm, Tanrı’nın varlığı ile ilgili, lehte ve aleyhte kanıtlar ileri sürmüşlerdir. Tanıtımını hazırladığımız bu eser, teizmin ve ateizmin felsefi boyutlarını ustalıkla bir şekilde okuruna sunmuş ve makul bir zemin oluşturmuştur. Kitap, konuların tasnif edilip ele alınışı ve kavramların işlenişi bakımından örnek teşkil etmektedir. Eser, konuya geniş bir perspektiften bakmayı sağlamaktadır. Ayrıca, eser, araştırmacılar için aydınlatıcı bir kaynak niteliğindedir.